
RSPECTIVA SOCIAL

24

EXTRACTE

CATÒLIC D'ESTUDIS SOCIALS DE BARCELONA

ICESB - JUNY 1987

ARTICLES

Autòctons i immigrants a Catalunya: dos processos de co-bilingüització¹

ALBERT BASTARDAS I BOADA

1. INTRODUCCIÓ

Els fets socials i polítics ocorreguts a Catalunya en el transcurs de l'actual segle han produït avui una situació sociolingüística enormement complexa. Per una banda, la població autòctona ha viscut un procés de minorització lingüística a causa de la seva pertinença a un estat la política idiomàtica del qual ha estat guiada per un objectiu uniformador, situació que ha portat els nadius a una pràctica total de bilingüització en castellà i, fins i tot, a casos de substitució lingüística intergeneracional. Per l'altra, i principalment entre 1950-75, grans masses d'immigrants procedents d'altres terres no-catalanoparlants d'Espanya es van instal·lar a Catalunya i van entrar en contacte amb la població autòctona, la qual cosa produí, en major o menor grau, bilingüització d'algun tipus en català.

Catalunya ofereix avui, doncs, dos processos d'adquisició d'un segon idioma present en l'entorn social, amb diferents causes i orígens, però d'actual i constant interrelació mútua. Les tradicionals variables de la bilingüització en castellà de la població catalana —llengua del sistema escolar, dels usos oficials, dels mitjans de comunicació— es veuen ara ampliades també massivament amb el contacte directe amb multitud d'interlocutors, castellanoparlants en la mateixa Catalunya, fet que, molt probablement, repercuteix en un augment de la col·loquització d'aquest idioma per part de la població autòctona. Aquest mateix factor, pel con-

1. Aquest treball ha estat possible gràcies a un Ajut a la Recerca de la CIRIT de la Generalitat de Catalunya.

trari, incideix negativament en el procés de bilingüització en català de la població d'origen immigrant, ja que, amb la major habitud de l'ús del castellà que va adquirint la població autòctona, fins i tot en llocs i per a funcions abans reservats exclusivament per al català, disminueix amb tota probabilitat la potència bilingüitzadora del context social, màxim factor d'integració lingüística d'anteriors migracions.

Per altra banda, en la bibliografia tant catalana com internacional encara no són avui abundants els estudis sobre l'adquisició de segones llengües presents en l'entorn extrafamiliar de l'individu, ja que la gran majoria de recerques en el terreny del bilingüisme o de l'aprenentatge de llengües se circumscriuen generalment al medi escolar. No obstant això, una creixent consciència de la importància del context social global de l'individu en la configuració de la seva competència i comportament idiomàtics avança amb força en els medis especialitzats. Contribueix probablement a això el desenvolupament de la perspectiva sociolingüística i alhora el convenciment continuat del fracàs de l'aprenentatge d'una segona llengua com a matèria escolar i, per contra, l'èxit de l'adquisició d'un segon idioma viu en el medi social circumdant.

El present estudi s'emmarca, doncs, en aquesta tendència d'anàlisi global i empírica dels processos de bilingüització social —és a dir, oposats a l'adquisició del segon idioma per via familiar— i té el propòsit de contribuir en algun grau a l'aprofundiment de la comprensió teòrica d'aquest fenomen. Concretament, i en el marc de l'actual situació a Catalunya, tot partint de l'enorme importància de l'etapa de socialització dels individus en l'adquisició de la competència lingüística i de les normes que en regularan l'ús, aquest treball es proposa:

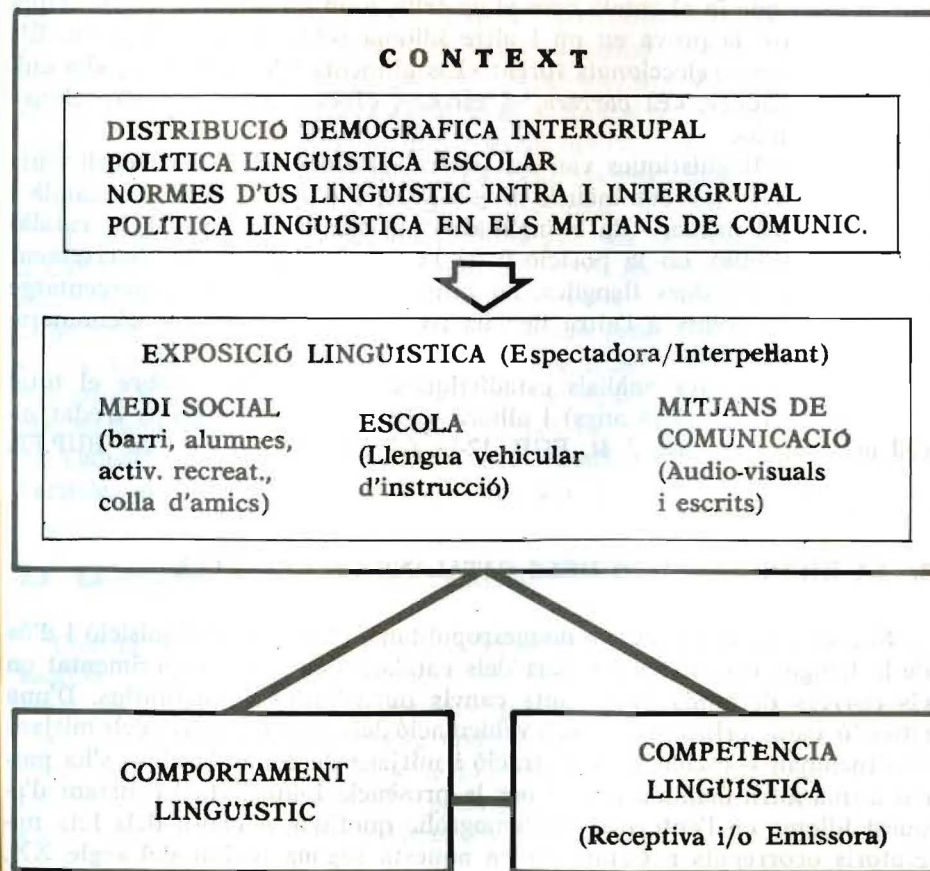
- estudiar el context, la competència i el comportament lingüístics dels individus de 9 a 16 anys d'origen català (oposat a origen immigrant);
- comparar aquests resultats amb els obtinguts pel conjunt d'origen immigrant present en el mateix indret i extreure'n les generalitats i les diferències més importants; i
- deduir-ne les conseqüències més interessants per a l'actual planificació de la situació sociolingüística a Catalunya.

El context lingüístic és constituït per tots els instruments emissors de missatges en llengua natural que circumden l'individu, tant provinent d'altres subjectes i adreçats o no a ell mateix com dels mitjans tecnològics de comunicació (Mackey, 1976; Elliot, 1981). El comportament lingüístic es refereix a l'ús comunicatiu real que faci l'individu de les seves capacitats emissores en qualsevol idioma. La competència, en canvi, queda definida com el conjunt de coneixements i capacitats que permeten a l'in-

dividu la comprensió i/o l'emissió de missatges en qualsevol llenguatge natural.

El conjunt del procés de bilingüització —com qualsevol altre d'adquisició lingüística— és vist des de la nostra perspectiva com una interacció entre les estructures innates de l'individu i el seu entorn lingüístic (Dulay, 1982). El context (ja sigui per via personal o tecnològica) tindrà, doncs, una influència crucial en la determinació del coneixement i de l'activitat lingüística de l'individu, ja que fornirà (o no) l'ocasió per a l'aprenentatge de les llengües i en regularà el seu ús.

El model resultant d'aquesta aproximació teòrica, ja utilitzat en el treball d'aquest mateix autor sobre **Llengua i immigració. La segona generació immigrant a la Catalunya no-metropolitana** —les xifres del qual serviran d'unitat comparativa amb les del present estudi— queda resumit així:

Les dades de base que s'han utilitzat han estat les obtingudes ja en l'enquesta duta a terme per nosaltres durant els mesos de gener a abril de 1984 en els centres escolars de Vilafranca del Penedès. Han estat completades, a més, amb xifres sobre demografia residencial segons l'origen dels individus (català o immigrant) extretes del darrer cens municipal i amb noves observacions qualitatives sobre el terreny.

Els instruments utilitzats en la recollida inicial de dades van ser el qüestionari sociolingüístic i els exercicis d'enumeració de mots de tres minuts de durada (vegeu Bastardas, 1986). El qüestionari intenta captar l'exposició lingüística —espectadora, en el cas dels missatges que senten però que no els són directament adreçats, i interpellant, quan l'emissió és produïda clarament per a ells— i el comportament idiomàtic dels individus en els diferents àmbits de la seva vida quotidiana, així com les seves autoavaluacions sobre la competència lingüística —receptiva i emissora— en les llengües presents. Els exercicis de producció de mots es van realitzar tant pel que fa al català com al castellà, amb un interval mínim d'una setmana entre la prova en un i altre idioma sobre un mateix tema. Els centres d'interès seleccionats foren: «Els aliments i les begudes», «La cuina i el menjador», «El carrer», «L'escola», «Jocs, esports i distraccions» i «El cos humà».

Les dades lingüístiques van ser posteriorment traduïdes en coeficients de «bilingüïtat» (predominància lingüística), i d'interferència en català i en castellà. El primer —la bilingüïtat— pot oscil·lar entre +1 (+ català) i -1 (+ castellà), on la posició 0 de l'escala representa el coneixement equilibrat de les dues llengües. La interferència expressa el percentatge de mots pertanyents a l'altra llengua trobats en els exercicis d'enumeració lèxica controlada.

Moltes d'aquestes anàlisis estadístiques s'han realitzat sobre el total del grup enquesta (9-16 anys) i alhora sobre els tres sub-grups d'edat/nivell escolar: 9-10 anys / 4t. EGB, 12-13 / 7è. EGB, i 15-16 / 2n. BUP.FP.

2. LA BILINGÜITZACIÓ DELS CATALANS EN CASTELLA

Si més no a la Catalunya no-metropolitana, el procés d'adquisició i d'ús de la llengua castellana per part dels catalans deu haver experimentat en els darrers decennis importants canvis quantitius i qualitius. D'una situació caracteritzada per una vehiculació del castellà a través dels mitjans institucionals —escola, administració i mitjans de comunicació— s'ha passat a una altra definida també per la presència immediata i constant d'aquest idioma en l'entorn socio-demogràfic quotidià. A causa dels fets migratoris ocorreguts a Catalunya en aquesta segona meitat del segle XX,

l'ús del castellà en àmbits i funcions privades no s'ha circumscrit ja només a la capital sinó que s'ha estès, en virtut de la irrupció de nova població, sovint fins als pobles més llunyans del territori. La llengua castellana, en aquests indrets, ha deixat de ser només un codi de varietat formal del qual s'aprenia en més o menys grau a l'escola i era present en el medi a través de la premsa o d'altres mitjans de comunicació i d'algun funcionari o d'algun escàs immigrant, per convertir-se en un idioma sentit i usat força o molt sovint en l'entorn demogràfic, en els àmbits menys formals.

Produïts aquests canvis a nivell de la població de la Catalunya no-metropolitana, altres transformacions, ara precisament en el terreny dels àmbits institucionals o formals, s'han afegit a la realitat sociolingüística. Aconseguit un nou Estatut d'Autonomia per a Catalunya i esdevingut el català llengua cooficial, aquest idioma comença a penetrar en les funcions públiques abans exclusives del castellà. Així, la llengua catalana comença a ser usada com a vehicle d'instrucció en el sistema educatiu, és present ara amb certa força en l'àmbit televisiu i també és utilitzada per les institucions oficials. El tradicional esquema anomenat sovint «diglòssic», en què el castellà era l'idioma «alt» (= funcions públiques) i el català el «baix» (= funcions privades) va deixant cada dia més de ser realitat i la situació esdevé més complexa. En el marc actual, totes dues llengües són presents —tot i que de vegades en diferent grau— tant en àmbits públics i formals com en contextos privats i informals.

Aquesta nova distribució de funcions pel que fa als idiomes presents a Catalunya sembla que puguin tenir, en conseqüència, algunes repercussions en la competència i en els comportaments lingüístics —és a dir, en la globalitat del procés de bilingüïtzació— dels individus que la viuen, tant en els d'origen català com immigrant. A continuació, i per tal com el cas del grup immigrant ha estat ja tractat per aquest mateix autor en dues publicacions recents (Bastardas, 1985 i 1986), ens ocuparem prioritàriament de l'actual situació sociolingüística dels catalans. En la segona part de l'article, però, intentarem estudiar tots dos processos comparativament.

2.1 La situació a Vilafranca del Penedès

Com ja hem indicat en la introducció, aquest treball es basa en una única localitat —Vilafranca del Penedès— la qual ha estat estudiada extensivament per tal d'aconseguir inferències que, tot i no poder ser representatives del conjunt de la Catalunya no-metropolitana, ens il·luminin la comprensió teòrica de la dinàmica de la situació global en aquesta tipologia territorial. Per tal com aquesta població ha estat també objecte d'estudi en les dues obres suara esmentades ens estalviarem aquí de donar en detall

moltes de les dades generals de la situació, tot i que hi inclourem les més bàsiques i necessàries a fi que el lector pugui comprendre directament aquest marc de referència.

La població resident a Vilafranca del Penedès era el 1983 de 25.879 habitants, dels quals, segons els nostres càlculs basats en el cens, a grans trets un 60 % era de primera llengua catalana i un 40 % de primera llengua castellana. Les xifres estrictes de la població immigrant, segons el lloc de naixement, serien d'un 28,7 % en l'actualitat, passant per un 6,8 % el 1930 i el 14,1 % el 1950. En l'estrat de 9-16 anys —objecte de l'estudi— els percentatges són, aproximadament segons el cens, d'un 42 % d'individus dels quals el pare i la mare són d'origen català, d'un 35 % amb els dos progenitors immigrants i d'un 23 % de fills de parelles mixtes segons la seva procedència. Lingüísticament, però, hom podria establir en aquesta secció de la població jove, un 55 % d'individus de primera llengua catalana, un 40 % de primera llengua castellana i un 5 % de bilingües familiars (vg. Bastardas, 1986: 33-38).

Aquestes dades inicials són clares per definir una situació que jo no pot ser pas caracteritzada per un contacte de la població catalana amb el castellà només a través dels mitjans o funcions institucionals. Després de les grans migracions castellanoparlants el bilingüisme dels catalans ja no és només qüestió d'una presència exclusiva del castellà en els usos públics sinó que ha de ser vist també com una adaptació dels autòctons a la presència de persones amb una altra llengua (Lieberson, 1970). Així, el grau de competència en castellà dels catalans ja no és tan sols producte del seu ús exclusiu (o no) com a llengua vehicular a l'escola o com a idioma en què els catalans han estat alfabetitzats i que té un predomini en els mitjans de comunicació, sinó que és també resultat de l'exposició dels autòctons —en més o menys grau— a la presència dels immigrants i a la seva convivència quotidiana amb aquests. De fet, tots dos grans factors —institucionals i demogràfics— entren en relació estreta i s'influeixen mútuament, car tots els elements del context lingüístic estan ecològicament interrelacionats.

Centrant-nos ja més concretament en els resultats de la nostra recerca estadística sobre la situació de l'estrat de població de 9-16 anys d'edat, observem com aquestes dades ens confirmen la presència del castellà en l'entorn immediat i quotidià de la nova generació de catalans que resideixen en les zones no-metropolitanes de Catalunya. Pel fet de la distribució residencial dels individus d'origen immigrant, aquests joves catalans habiten molt majoritàriament en districtes en què la població castellanoparlant representa entre el 25 i el 50 % dels ciutadans que hi viuen, i fins i tot un 15 % resideix en barris on els propis catalans estan en minoria demogràfica respecte dels immigrants (quadre 1). Fruit d'aquest grau de

barreja al seu barri de residència, i d'acord amb les respostes dels propis enquestats, un 39 % considera que, en aquest àmbit, sent parlar el castellà en igual grau que el català i un 7 % més el castellà que no pas el català, mentre que el 53 % restant afirma que la gent del seu voltant parla més català que castellà (quadre 2).

Aquest grau, però, de distribució dels dos grups lingüístics no és sempre el mateix en totes les situacions d'interacció social. Així, en l'escola, el grau de contacte dels catalans amb els castellanoparlants es redueix. Mentre al barri eren el 80 % els catalans que vivien amb un 25-50 % d'immigrants en el seu entorn, a l'aula escolar només es troben en aquesta situació el 39 % de catalans, i augmenta, en canvi, el nombre dels que no més conviuen amb un 0-25 % de castellaoparlants en el grup-classe (44 %) (quadre 1). Quant a l'ús lingüístic en l'entorn dels individus enquestats, aquesta situació dona, segons llurs respostes, un més alt percentatge de la resposta «+ català que castellà» (67 %) en comparació amb l'obtinguda per aquesta mateixa possibilitat referida al barri (53 %) (quadre 2).

Aquest mateix fenomen de reducció de la presència de castellanoparlants respecte de la proporció existent en el barri de residència es dona també, segons les nostres dades, en els altres àmbits socials investigats. Així, en el cas de les activitats recreatives i del grup d'amics els percentatges de la resposta «+ català que castellà» s'assemblen més als obtinguts en el cas de l'àmbit escolar que no pas en els del districte de residència (quadre 2). Observem, doncs, que un determinat grau de contacte demogràfic intergrupual en una mateixa zona territorial no és igual necessàriament al grau de relació social real que es doni entre els conjunts lingüístics en contacte. Ja sigui per causes de diferència cultural o bé sòcio-econòmica, els grups poden diferir, per exemple, en la selecció dels centres escolars (públics vs. privats) o en l'assistència a determinades activitats d'esbargiment, o poden simplement preferir triar les seves amistats d'entre el seu propi grup més que de l'exogrup amb què estan en contacte, la qual cosa produeix determinades composicions d'àmbit que no reflecteixen exactament l'origen dels individus presents en un determinat univers. Donades aquestes condicions, els subjectes dels grups en contacte tendiran a tenir una xarxa de relacions més intragrupal que no pas intergrupual, fet que tindrà molt probablement conseqüències per al grau d'interpenetració dels grups i per a la conservació dels seus atributs culturals específics.

Pel que fa als impactes lingüístics que per via institucional rep el conjunt autòcton, les dades que hem obtingut sobre la llengua d'instrucció a l'escola reflecteixen amb claredat els canvis que sobre els usos lingüístics públics s'estan donant a Catalunya en els darrers anys. Tot i que l'escola continua avui encara transmetent el castellà, d'una situació que no incloïa

absolutament gens (si més no legalment) l'ús del català com a idioma vehicular s'ha passat —segons les dades de l'enquesta de Vilafranca— a un 72 % de catalans que afirmen que els mestres que tenen o han tingut els han parlat, durant la seva escolaritat, més en català que no pas en castellà. Igualment, les dades sobre l'idioma en què van aprendre a llegir i a escriure confirmen aquest canvi: un 53 % ha fet ja l'ensenyament de la lecto-escriptura en el seu primer idioma (quadre 3). És força diàfana, per tant, la tendència a una disminució de la presència del castellà en el sistema escolar a mesura que hi avança l'ús del català. La situació existent, doncs, per als catalans, de radical separació «diglòssica» entre les funcions del castellà i el català, pel fet de l'exclusió d'aquest darrer idioma de qual-sevol funció pública i institucional, va quedant progressivament alterada per les noves mesures governamentals en el marc de la nova situació política espanyola.

Respecte de l'exposició lingüística que l'actual nova generació de catalans rep a través dels mitjans de comunicació de masses, la situació en el moment de fer l'enquesta (primer trimestre de 1984, just abans del començament de les emissions de TV3) denota ja també canvis importants respecte de l'etapa anterior, caracteritzada, en general, per la gairebé total absència del català en aquest àmbit. La presència d'aquest idioma és, així, equilibrada respecte a la del castellà en l'àmbit dels missatges escrits que arriben als individus d'origen català (quadre 2). Una situació semblant s'observa quant a la sintonització de programes de ràdio. El conjunt d'origen català divideix la seva atenció aproximadament igual cap a emissions en llengua castellana, situació que, si bé és un clar canvi respecte de la situació anterior, representa encara un important impacte del castellà per als joves catalans del territori no-metropolità (quadre 4). Quant a la televisió, aquesta igualació de l'exposició lingüística entre el català i el castellà no s'havia produït i els catalans veien encara molts més programes en castellà que no pas en el seu propi idioma (quadre 5). Pel que fa al cine, la desigualtat és igualment favorable al castellà de manera diàfana. La presència del català hi és, doncs, molt mínima (quadre 6).

En conjunt, el context lingüístic de la nova generació de catalans es caracteritza, a la Catalunya no-metropolitana, per una important presència del castellà en el seu entorn social, a causa del contacte, si més no a través d'exposició espectadora, amb els individus de procedència immigrant que resideixen en els mateixos barris que els autòctons. Aquest grau d'encontre intergrup al carrer sembla ser menor, però, en àmbits d'interacció més limitats, com ara a l'aula escolar o en el grup d'amics, per la qual cosa predomina, en general, l'exposició més al català que al castellà en la globalitat de les situacions. Pel que fa a les exposicions de dependència institucionalitzada, predomina ja a l'escola l'ús del català respecte al del castellà en la funció vehicular i una meitat de la nova pobla-

ció ha après a llegir i a escriure en el seu propi idioma. En els mitjans de comunicació de masses, els impactes del català i del castellà semblen trobar-se equilibrats en les comunicacions de base escrita i radiofònica. En canvi, en els d'estructura àudio-visual —televisió i cinema— és clar el desavantatge del català respecte del castellà (abans de TV3). El context global, doncs, d'aquesta nova generació «post-franquista» queda definit per un avenç progressiu però clar del català en el sistema escolar i alhora per una perpetuació d'un grau important de castellà en el propi medi sociodemogràfic i en els mitjans de comunicació.

Canviarem ara la nostra atenció del context al comportament, és a dir, de l'exposició a l'ús lingüístic, a les emissions produïdes pels mateixos individus enquestats. Oralment, no sembla que hi hagi grans diferències en el comportament lingüístic dels catalans en els diferents àmbits en què desenvolupen les seves activitats quotidianes. Entre un 71-78 % parlen, en general, més en català que en castellà en el conjunt de les seves interaccions socials. Vol dir això, en conseqüència, que entre un 20-30 % d'individus d'origen català usen, com a mínim tant com el seu idioma propi, el castellà en la seva vida quotidiana, i en esferes i situacions habitualment definides com a privades. Probablement és aquest també un canvi important respecte de la situació sociolingüística històrica de la localitat enquestada, situada en una zona tradicionalment de poca presència del castellà en les funcions no-públiques o no-institucionalitzades. Mentre, doncs, la llengua castellana recula en altres àmbits —com ara a l'escola— en les relacions de l'esfera privada (extrafamiliar) hi és usada per un nombre no menyspreable d'individus d'origen català (quadre 7).

Pel que fa al comportament en el nivell escrit, la situació ha canviat a la inversa. D'una probable absència total —per manca d'ensenyament a l'escola— de la llengua catalana en les funcions escrites, s'ha passat a un 70 % de catalans que habitualment utilitzen més el seu idioma que no pas el castellà per expressar-se per mitjà de l'escriptura (quadre 7). Globalment, doncs, trobem en la nova generació avenç del català en els usos escrits i, per contra, estabilització de l'ús del castellà al mateix nivell que el del català en funcions de relació informal i no-jerarquitzada per part d'un terç aproximat de la població d'origen autòcton.

Si analitzem comparativament els resultats dels quadres 2 (exposició espectadora), 3 (exposició interpellant), i 7 (comportament lingüístic) podem observar com, de fet, aquest grau d'ús del castellà per part dels catalans en les activitats de la vida quotidiana podria ser fins i tot més alt, donada la mescla de població d'un i altre origen, especialment en l'àmbit del districte de residència. Això fa pensar que o bé un nombre no menyspreable de castellanoparlants que viuen amb els catalans parlen en

català a aquests darrers i, doncs, es fa la interacció en aquest idioma, o bé que les relacions habituals del conjunt autòcton tendeixen a ser de caire intragrupal més que no pas intergrupals, tot i la presència important d'individus immigrants en l'entorn quotidià. Probablement, tots aquests dos fenòmens es donen de forma parcial en el medi estudiat i provoquen aquestes diferències en les xifres estadístiques.

Com a resultat d'aquest context que els catalans experimenten en el període de socialització —d'importància crucial per a l'adquisició lingüística, en especial abans de la pubertat— la totalitat del conjunt d'aquest origen ha desenvolupat tant la competència receptiva com emissora en castellà. Segons la seva pròpia avaluació d'aquesta darrera capacitat, un 41 % declara saber parlar «bé» el castellà i un 58 % saber fer-ho «regular» (quadre 8). D'acord amb les proves objectives a què foren sotmesos els individus enquestats (si bé van ser registrades per escrit), la mitjana resultant del conjunt català mosra un grau de coneixement del castellà paral·lel al que hom té del català. Pel que fa al grau d'interferència lingüística (= presència d'elements d'un dels codis en els exercicis realitzats en l'altre idioma) el conjunt català presenta globalment més mescla del castellà en el seu català que no pas a l'inrevés, fet que sembla confirmar igualment l'encara importància actual de la presència del castellà a Catalunya (quadre 9).

Malgrat, però, aquesta bilingüïtzació en castellà del conjunt d'origen català, les seves actituds lingüístiques són majoritàriament favorables a l'idioma propi. Semblen demostrar-ho si més no les respostes a les preguntes que indagaven les preferències d'exposició lingüística escolar i d'ús habitual dels dos codis presents (grau de «colloquialització»). En ambdós casos, una majoria important del grup català (82-85 %) afirma que preferix el seu propi idioma i no el castellà o una combinació de tots dos codis en la funció de llengua vehicular d'ensenyament i com a idioma en què se sent més còmode per parlar (quadre 8). Tot sembla indicar, per tant, una continuïtat de la lleialtat cap a l'ús del català per part de la majoria d'aquest nou grup generacional, malgrat la perpetuació del bilingüisme massiu dels catalans, d'un cert grau d'ús del castellà en l'esfera de les relacions socials quotidianes i d'una presència molt important d'aquest darrer idioma especialment en els mitjans de comunicació de masses.

3. CATALANS I IMMIGRANTS: DOS PROCESSOS DE BILINGÜITZACIÓ COMPARATS

Els processos d'adquisició del castellà per part dels catalans i del català per part dels immigrants a Catalunya, en la seva formulació tradicional a la Catalunya no-metropolitana, representaven ben bé tipologies diferenciades i dinàmiques diferents. Mentre en el cas de la població autòctona l'aprenentatge del castellà es produïa molt principalment a través del sistema escolar, del qual constituïa l'única llengua d'ensenyament, i dels **media** de cada època, l'adquisició del català tenia lloc, en el cas dels immigrants de llengua castellana, únicament, en general, per mitjà dels contactes personals amb la població nadiua. Els catalans, així, aprenien una varietat formal i estàndard del castellà, i, en canvi, els nousvinguts adquirien un nivell de català col·loquial i no formal. La bilingüïtzació dels autòctons era producte d'una situació de manca de poder institucional autònom i d'una política lingüística de substitució, i la dels immigrants, de causes socio-econòmiques i d'adaptació a la presència d'individus de llengua diferent com a conseqüència d'una migració.

Ocorreguts, però, a Catalunya canvis de transcendental importància, tant en els aspectes polítics de la situació com en les xifres demogràfiques i de la distribució de les migracions en el territori, veiem ara la realitat actual, a través de l'estudi del cas de Vilafranca del Penedès.

Fruit de la proporció numèrica dels conjunts en contacte i de la distribució de la seva residència i de la seva activitat, els grups català i immigrant presenten algunes diferències respecte de la composició demogràfica dels seus contextos. La gran majoria del grup català habita en barris on els individus del seu mateix origen tendeixen a ser majoritaris. En canvi, en el conjunt d'origen immigrant, això només ocorre en el cas d'una mica menys de la meitat de la població. La resta d'aquest conjunt es troba immersa, doncs, en districtes en què la població autòctona tendeix a ser majoritària. Igualment, en l'àmbit escolar les composicions dels contextos canvien segons un o altre grup. També en aquest cas el grup català es troba en situacions en què els seus membres són majoritaris a l'aula escolar, mentre que, en aquesta mateixa situació però a la inversa només s'hi troba una mica més de la meitat dels individus d'origen immigrant (quadre 1). El grup d'ascendència catalana es troba, per tant, més sovint en àmbits en què és majoritari que no pas el grup immigrant. Aquest darrer observa una major dispersió residencial, fet que, si més no en teoria, hauria de produir —si prenguéssim només en compte les variables de la distribució dels grups en contacte en l'hàbitat— un més alt índex de bilingüïtzació en aquest conjunt que no pas en el català.

Aquestes diferències en la composició dels entorns entre els dos grups en contacte, tenen, però, una clara excepció en la colla habitual d'amics.

En aquesta esfera social, tots dos conjunts es troben en una situació semblant, definida pel fet que una majoria important dels individus de cada un dels orígens tendeixen a relacionar-se amb colles formades per subjectes del mateix grup lingüístic (quadre 2). Cada un dels conjunts en contacte, doncs, malgrat viure en espais socials compartits, sembla tendir a preferir la relació intragrupal que no pas intergrupala en aquelles activitats en què hom pot seleccionar els individus amb qui es trobarà, fenomen no gens estrany, d'altra banda, d'acord amb altres casos internacionals estudiats.

Pel que fa a les comunicacions de dependència institucional i no exclusivament demogràfica, el grup d'origen català s'exposa força majoritàriament ja a un sistema escolar en el qual la llengua vehicular habitualment usada és més la catalana que no pas la castellana, mentre que en el grup immigrant, en canvi, els que experimenten aquesta mateixa proporció en relació amb el seu primer idioma no arriben a la meitat. Tot i que tots dos codis són presents en més o menys grau avui a l'escola, el grup català tendeix, doncs, més que no pas el grup immigrant, a trobar-se la seva primera llengua usada com a codi d'instrucció. En canvi, però, quant a l'aprenentatge de la lectura i l'escriptura només una meitat del conjunt autòcton ha adquirit aquesta habilitat a través del seu primer idioma, mentre que el conjunt exogen ho ha fet en la seva pràctica totalitat en castellà (quadre 3). Molt probablement, aquesta contradicció té una explicació històrica de caire temporal, si pensem que la introducció del català en el sistema escolar és encara recent i ha estat feta (o s'està fent) de forma progressiva, per la qual cosa, tot i que en aquests darrers anys hagi pogut avançar l'ensenyament en aquest idioma, l'adquisició de la lectoescriptura s'havia possiblement realitzat, per a molts autòctons, encara en castellà.

Respecte de l'exposició lingüística a través dels mitjans de comunicació de masses, en els de suport escrit (premsa, llibres, etc.), s'hi troben diferències importants entre un i altre grup. Així, els immigrants llegeixen molt més en castellà que no ho fan els catalans en català (quadre 2). Semblantment, el conjunt exogen tendeix a sintonitzar més soviñt emissores de ràdio en castellà que no pas en català, fet que també ocorre així, en el mateix sentit, en el grup autòcton, tot i que amb menys diferència entre les recepcions en un i altre idioma (quadre 4). La mateixa situació es repeteix també —per bé que més augmentada per la major freqüència d'exposició al mitjà àudio-visual— en el cas de la televisió, en què el castellà és molt predominant en les sintonitzacions dels dos grups (cal tenir en compte, però, que l'enquesta es refereix just al moment abans de començar TV3) (quadre 5). En el cinema, la situació és també semblant, és a dir de clar predomini del castellà en les exposicions tant dels autòctons com dels immigrants (quadre 6). Aquests àmbits de comunicacions consti-

tuïen clarament el 1984 més factors de bilingüització de la població d'ascendència catalana en castellà que no pas de bilingüització dels individus immigrants en català. Possiblement, l'aparició d'un canal permanent en català ha modificat aquests resultats en l'actualitat, tot i que, globalment, continua essent clar el predomini del castellà per damunt del català si més no en l'oferta dels **media** a Catalunya.

En resum, quant a context lingüístic de base demogràfica, el grup d'origen immigrant sembla estar, en principi, en situació de rebre —si més no a nivell receptiu— més bilingüització en català que no pas el conjunt autòcton en castellà, en aquest univers local estudiat. El relatiu inferior nombre i la distribució residencial, més mesclada, de bona part del grup exogen respecte a la situació de la majoria dels individus d'origen nadiu, així ho semblaria provocar. Cal, però, no oblidar tampoc els importants percentatges d'individus d'origen immigrant que formen espais socials on són ells majoritaris —en alguns barris i a l'aula escolar— i que, per raó d'aquest context, sentiran poca pressió per a la bilingüització en català. D'igual manera, i si es confirma l'actual tendència de predomini de la llengua catalana com a codi vehicular de l'ensenyament, aquest àmbit afavorirà també més la bilingüització dels immigrants que no la dels autòctons, tot i que també intervindrà en la d'aquests darrers pel fet d'usar el castellà en algunes matèries i de tenir-lo com a assignatura. En canvi, pel que fa referència als mitjans de comunicació, sembla que aquests contribuiran força més a bilingüitzar els catalans que no pas els immigrants, si ens atenim a la proporció d'oferta existent en un i altre codi i al fet de l'alta probabilitat que molts individus tendixin a la sintonització de programes basant-se en altres criteris diferents del de la llengua en què aquells siguin emesos.

Deixem ara la comparació del context —allò a què l'individu s'exposa— i passem a la del comportament lingüístic —allò que l'individu fa. En aquest nivell, tots dos grups en contacte tendeixen, en general, a l'ús majoritari del seu primer idioma en les diverses interaccions socials, cosa, però, que és més constant en el cas dels catalans que en el dels immigrants. Amb excepció aproximadament d'un quart del total del conjunt, els autòctons de l'estrat generacional estudiat declaren usar més la seva primera llengua que no pas la segona en la generalitat dels seus àmbits d'activitat social, mentre que en el cas dels immigrants aquest comportament, igualment general, es veu reduït en l'àmbit de les activitats d'esbarjament i en les relacions amb els mestres. Malgrat, doncs, trobar-se en un context global d'inferioritat numèrica —per bé que certament cada dia menys acusada— i d'important barreja social amb la població autòctona, l'estrat generacional d'origen immigrant usa, en general, el castellà tant com els seus companys d'origen autòcton empren el català, llevat de quan

la situació depèn de decisió institucional (el professorat de l'escola o de l'institut) i de quan hi està relacionada (ús escrit), o de quan la participació del conjunt immigrant és força baixa, com ocorre en el cas de les activitats recreatives (quadre 7). L'actual situació permet, per tant, en grau força igual, a la majoria dels dos conjunts lingüístics d'utilitzar més el seu primer codi que el segon, si bé el conjunt immigrant sembla presentar algunes restriccions, en determinades situacions de molt clara preeminència del català. Factors com ara la tendència a relacionar-se amb individus del mateix grup cultural tot i estar en contacte amb subjectes d'un altre conjunt, el cert grau de segregació residencial i escolar existent entre els grups, i la possibilitat de comunicar-se en el primer idioma fins i tot amb els individus de l'altre origen —norma força general entre els adults, en el cas del castellà— donada també la seva bilingüïtzació, semblarien explicar aquests resultats.

Com a conseqüència del context i del comportament lingüístics que hem anat descrivint i comentant, tots dos estrats generacionals han adquirit, com a mínim, una notable competència «receptiva» de l'idioma de l'altre grup, és a dir, els catalans entenen sense dificultats el castellà i els immigrants el català. On sembla haver-hi algunes diferències, però, és en el nivell de les habilitats emissores. Així, i d'acord amb les seves respostes autoavaluatives, el conjunt d'origen autòcton sap parlar més el castellà que no pas el grup immigrant el català (quadre 8). Un resultat semblant donen les proves objectives d'enumeració lèxica (obtingudes, però, a través de recollecció escrita, la qual cosa pot no reflectir exactament el nivell oral). Segons aquests exercicis, mentre el grup català mostra —com a mitjana global— l'adquisició de competència en castellà al mateix nivell que l'obtinguda per al seu propi primer idioma, en el cas del conjunt immigrant el seu coneixement del català és inferior al que té del castellà. Un altre indicador d'aquesta asimetria en les competències lingüístiques dels conjunts estudiats, és la mesura del grau d'interferència d'un idioma en les emissions produïdes en l'altre. Els resultats d'aquest índex assenyalen igualment un més alt grau d'interferència en el català dels immigrants que no pas en el castellà dels autòctons, la qual cosa pot perfectament interpretar-se com una major habilitat en el segon idioma per part dels nadius en comparació a la dels immigrants (quadre 9).

Malgrat aquestes possibles diferències de competència entre els dos conjunts estudiats, les seves respostes no són tan distintes quan se'ls pregunta amb quina llengua s'expressen més bé. En aquest cas tots dos grups afirmen majoritàriament, i en percentatges molt semblants, que l'idioma que els va més bé per parlar és l'adquirit en primer lloc, és a dir, el català per als autòctons i el castellà per als immigrants. En canvi, sí que es registren diferències a l'hora d'indicar les preferències quant a llengua vehicular de l'ensenyament. En aquest cas, i tot i que la resposta majori-

tària és també favorable al primer idioma de cada grup, el conjunt autòcton respon amb més contundència a favor del català que no pas el d'origen immigrant a favor del castellà (quadre 8). Des del nostre punt de vista, sembla veure-s'hi aquí una qüestió més d'actitud que no pas de nivell de competència —en el cas del conjunt nadiu— donada la història de la seva escolarització, especialment en el moment inicial, marcada pel contacte habitual amb el castellà. El fet que, en el cas del grup d'origen immigrant, una part no menyspreable d'aquest no es decanti exclusivament pel castellà com a llengua vehicular preferida, sembla indicar una diferent vivència de la situació, en tot cas menys «emocional» i identificativa respecte de la llengua pròpia que en el cas del grup autòcton.

Hi ha, finalment, un altre aspecte en el qual el conjunt autòcton i l'immigrant difereixen. Es tracta del grau en què els seus individus responen en el seu comportament lingüístic al context determinat en què es troben. En una situació de coexistència de grups de distinta llengua és fonamental saber quin grup adequa més els seus missatges lingüístics a la presència d'un o altre codi en els entorns socials on es mou. És a dir, donat que la societat és bilingüe per la presència de dos grups diferents en un mateix territori i en una mateixa estructura social global, ¿quin dels conjunts en contacte usa més al llengua de l'altre (= s'adequa a la composició dels àmbits)? En el cas que estem analitzant, els resultats de les correlacions estadístiques (quadre 11) entre principalment l'exposició lingüística espectral (= composició ling. dels àmbits) global i el comportament lingüístic també global, semblen indicar la tendència del grup autòcton a adaptar-se més a la composició grupal del seu context que no pas el grup immigrant. Vol dir això que en una situació formada per catalanoparlants i per castellanoparlants els autòctons tendiran més a utilitzar català i castellà en aquest entorn que no pas els immigrants, els quals, doncs, continuaran usant simplement el seu primer idioma.

Aquests resultats globals respecte de l'ús lingüístic intergrupual semblen concordar, doncs, amb els de la competència, segons els quals els membres del grup autòcton haurien desenvolupat, més que no pas els del conjunt immigrant, la competència del seu segon idioma en el pla emissor. Mentre els catalans han desenrotllat i practicat els mecanismes d'expressió en castellà a través del seu ús —a l'escola, inicialment, o en les interaccions socials en altres àmbits— sembla que bona part del conjunt immigrant no utilitza el codi del grup autòcton gairebé mai (vg. Bastardas, 1986). Els nostres mateixos resultats, quan són descompostos per edats, fan pensar, però, que aquesta és també una situació en període de transformació. Així, mentre l'adaptació lingüística al context és clarament divergent entre catalans i immigrants en el subgrup de 15-16 anys d'edat, no ho és pas tant en els més inferiors, element que pot indicar una major

utilització del català en els contextos apropiats per part del conjunt exogen, a mesura que s'hagi anat exposant, des dels primers anys, a les noves condicions de l'àmbit escolar (quadre 11).

De fet, aquest estat de coses —ús del castellà per part dels catalans i no-utilització del català per part dels immigrants— és prou lògic si pensem en les condicions històriques en què va produir-se el contacte entre els dos grups. En una època de total prescripció del català del sistema escolar, aquest factor va representar per a la població autòctona la bilingüització massiva en castellà, idioma una varietat del qual parlaven els immigrants monolingües que van arribar a Catalunya en aquesta segona meitat del segle XX. Era, doncs, del tot lògic preveure —si altres factors d'actitud ètnica no provocaven que els autòctons es neguessin totalment a usar l'idioma dels immigrants— que les comunicacions entre uns i altres tendrien a produir-se en el codi que més facilités la comprensió, en aquell moment, evidentment el castellà. Establert aquest comportament, es convertí en norma social rebuda per les noves generacions, els membres de les quals poden tendir a perpetuar-lo encara que les condicions inicials de l'encontre intergrupual hagin ja canviat en aspectes importants. Les dades examinades semblen indicar, almenys en la localitat enquestada, una progressió cap a l'ús del català per part dels nous individus d'origen immigrant en les seves comunicacions amb els autòctons. Això no obstant, i donada la bilingüització paral·lela i més consolidada del conjunt català, l'ús emissor del seu segon idioma per part dels immigrants de nova generació per trobar-se —com ja està passant— amb la barrera de la pròpia norma dels autòctons de parlar-los en castellà, tot assumint l'hàbit rebut dels adults que protagonitzaren el contacte inicial.

Els processos de co-bilingüització en el marc d'un mateix territori i i d'una mateixa estructura social, com els que hem anat descrivint al llarg d'aquest treball, s'interrelacionen i s'influeixen mútuament, en especial durant l'etapa de la socialització primària dels individus. A un més gran ús, desenvolupament i col·loquialització del castellà per part dels catalans pot correspondre una menor utilització i pràctica del català per part dels immigrants, car podent-se comunicar sense dificultats amb els autòctons, la necessitat de la utilització del codi d'aquests darrers queda enormement reduïda. Així, la competència receptiva en català ha estat adquirida per la totalitat del conjunt d'origen immigrant gràcies molt probablement al contacte —encara que sigui només a través de l'observació— amb la població autòctona, a la similitud dels dos codis i a l'aprofitament de la pròpia experiència social, la qual facilita l'aprehensió dels significats. L'habilitat emissora, en canvi, en absència de la necessitat d'ús habitual, ha restat sense pràctica o aquesta ha arribat tard, i ha tendit, en general, a quedar més subdesenvolupada que la que la població d'origen autòcton té respecte del castellà (vg. Bastardas, 1986: 59-70).

4. CONCLUSIONS I PERSPECTIVES

Per a la nova generació del conjunt d'origen autòcton, el castellà ha estat menys present a l'escola que en el cas dels seus pares, per tal com l'ús del català en tant que idioma vehicular ha avançat força en aquest àmbit. Tot i això, encara la meitat d'aquest grup ha fet l'aprenentatge de la lectura i l'escriptura en castellà i no en el seu primer idioma. Si el grau, però, de pressió de l'idioma no-autòcton ha anat disminuint en el medi escolar, en canvi s'ha anat perpetuant en l'entorn social, on, encara que domini demogràficament el conjunt d'origen català, l'ús de la llengua castellana —tot i que de forma minoritària— hi és present de forma persistent a través de la presència del conjunt d'origen immigrant. Al costat d'aquests dos punts de contacte, els mitjans de comunicació de masses, escrits i, especialment, àudio-visuals —televisió, vídeo i cinema— continuen vehiculant de forma predominant la llengua exògena damunt de la població autòctona. Això no obstant, malgrat la continuació d'aquesta presència important del castellà en el conext del conjunt nadiu, aquest tendeix clarament a usar, en general, més el català que no pas aquest segon idioma en la globalitat de les seves interaccions socials habituals. La totalitat d'aquesta situació ha donat als catalans, en conjunt, una competència força equilibrada en els dos idiomes, tot i que es decanten majoritàriament per l'ús del seu primer codi.

Comparant els dos processos d'adquisició de llengües segones que tenen lloc actualment a Catalunya —i més concretament, a la localitat investigada— podem observar com el grup autòcton té més facilitats, globalment parlant, per bilingüitzar-se en castellà que no pas el conjunt d'origen immigrant per fer-ho en català. Així, el grup d'origen català, es troba amb el castellà, encara que de forma minoritària, en la quasi totalitat dels seus àmbits socials, a l'escola —on la meitat dels individus d'aquest origen ha adquirit la lecto-escriptura en castellà— i amb molta força —encara que sigui en aquest cas només a nivell receptiu— en els mitjans de comunicació de masses. El grup d'origen immigrant també es troba amb el català en més o menys grau en els seus àmbits socials i a l'escola —on va igualant el castellà com a idioma vehicular—, però, en canvi, ha après molt majoritàriament a llegir i a escriure en el seu primer idioma i rep en poc grau el català a través dels mitjans de comunicació. Allò, però, potser més diferent en un i altre grup és la norma que regula les seves intercomunicacions. Mentre els catalans tendeixen majoritàriament a usar el castellà per conversar amb els immigrants, aquests, congruentment, s'inclinen només molt minoritàriament per la utilització del català per parlar amb els autòctons, la qual cosa redueix molt notablement els efectes lingüístics de la majoria demogràfica catalana. Així, mentre els autòctons desenvolupen les habilitats receptives i emissores en els dos idiomes, els

immigrats no arriben a practicar gaire la comunicació en català en l'entorn social i es queden en un estadi de desconfiança respecte de la seva competència emissora en aquesta llengua, situació que afavoreix alhora la perpetuació de la vigent norma intergrupala a favor del castellà.

En l'arrel d'aquest problema sembla tenir-hi, doncs, una responsabilitat especial el sistema escolar, en combinació amb l'evolució psicobiològica de l'individu. La bilingüització més equilibrada del conjunt autòcton i el seu desenvolupament fluid de la capacitat emissora en el segon idioma, en contrast amb els resultats menys favorables quant al català en el grup d'origen immigrant, fa pensar que la participació del conjunt autòcton a l'inici de la seva vida escolar en un sistema educatiu que funcionava plenament en el seu segon idioma i, fins i tot, l'adquisició de la lectoescriptura en aquesta segona llengua per una meitat de catalans, van tenir com a resultat el desenvolupament d'una àmplia competència —especialment emissora— en castellà. L'escola, doncs, en crear un àmbit social que funciona en un idioma diferent del de la llar —tot i que és present en el context— participa en el procés de bilingüització no solament transmetent la varietat oral més formal i l'escrita d'aquesta llengua, sinó alhora com a accionadora de la pràctica productiva en aquest codi, procés que té lloc, d'altra banda, en una etapa individual força òptima per a aquests aprenentatges, que fa que aquesta dinàmica no topi amb les dificultats que podrien sorgir si això es produís quan els subjectes fossin d'edat més avançada. Mentre el grup d'ascendència autòctona va exposar-se a aquest tipus d'influències des de l'entrada en el sistema escolar, i va ser posteriorment quan el català s'hi va anar introduint de manera progressiva, el conjunt d'origen immigrant va experimentar aquests canvis en el sistema educatiu quan molts dels enquestats ja s'acostaven als 10 anys, fet que, segons els especialistes, sembla tenir influència considerable en la menor o major facilitat d'adquisició lingüística (vg. Dulay, 1982). De fet, i d'acord amb les nostres dades, un nombre important d'individus del conjunt immigrant es troba encara en situacions en què l'idioma d'ensenyament no és pas majoritàriament el català, fet que, molt probablement, repercuteix en el desenrotllament o no de les seves capacitats comunicatives en aquest idioma.

Amb tota seguretat, la influència dels usos lingüístics del sistema escolar arriba també fins al punt de mantenir o de canviar les normes d'ús intergrupals. A part que, en el món adult, la norma favorable a la utilització del castellà fos prevalent, l'escola sembla haver tingut un paper decisiu en la configuració de la situació que estem analitzant, pel fet de la seva intervenció com a accionadora de la pràctica emissora i com a model de normes d'ús. Així, mentre els individus d'origen autòcton es veien estimulats a parlar en castellà amb els mestres i, per tant, a utilitzar realment en la comunicació la competència que anaven adquirint —o que ja havien

obtingut a través del context social i dels mitjans de comunicació— del castellà, els subjectes del conjunt immigrant no eren, en general, sollicitats de fer el mateix en català, sinó que, a més, veien reforçat el seu comportament d'usar el castellà per parlar amb tothom, ja fos autòcton o immigrant, amb la qual cosa desapareixia qualsevol motivació i norma d'utilitzar el català en el seu context social. La possibilitat de col·loquialització del català per part dels immigrants quedava, doncs, impedida i només hi arribaven els individus —més aviat pocs— que o bé es trobaven en una situació d'alt predomini català en algun àmbit i ells mateixos sentien la necessitat de no actuar diferentment en aquell entorn, o aquells que es veien exposats a un ús majoritari del català com a codi instrumental de la instrucció escolar, factors, que molt sovint, anaven tots dos lligats.

L'escola i l'edat dels individus es manifesten, per tant, com una variable extremadament important de l'evolució futura dels dos processos de bilingüització comparats. Si hom vol avançar cap a una situació de bilingüisme més equilibrat en el conjunt d'origen immigrant en la Catalunya no-metropolitana sembla imprescindible una utilització de la llengua catalana com a vehicular de l'ensenyament —si es vol, al costat de la castellana— des de la mateixa entrada dels individus en el sistema educatiu. Donada la situació del context social, que no facilita pas gaire el desenvolupament emissor del català per part dels individus d'origen immigrant, l'escola adquireix una importància enorme per la possibilitat que té de fer possible la utilització comunicativa pràctica del català, condició essencial de l'èxit del procés de plena adquisició de l'idioma autòcton pel conjunt exogen.

Una presència de la llengua catalana com a instrumental en l'escola, podria entrar en interrelació amb el context social, i, donada la mescla residencial de la població dels dos conjunts —tot i un nombre important d'immigrants que habiten en barris on ells són majoritaris—, potenciar un major ús del català en les integracions quotidianes dels dos grups lingüístics, amb la qual cosa podria, possiblement, anar-se substituint, encara que fos intergeneracionalment, la norma intergrupala a favor del castellà, avui predominant a Catalunya. De fet, aquest sembla ser un dels punts més decisius de l'evolució de la dinàmica de l'actual situació de contacte lingüístic. Depèn del codi utilitzat en les relacions intergrupals que sigui un grup el que vagi assimilant a l'altre o a l'inrevés. La norma intergrupala té, juntament amb les xifres de natalitat de cada conjunt, conseqüències ecològiques d'enorme transcendència per a la continuïtat, extensió o minorització dels grups de llengua diferent, en especial a través de la determinació de l'ús lingüístic de les noves parelles de composició mixta, és a dir, un component d'origen autòcton i un altre de procedència immigrant. Dependrà, en gran part, del codi que transmetin aquests individus a la pròxima generació, que els grups lingüístics en contacte canviïn

o mantinguin les seves proporcions, factor de gran influència sobre la direcció futura de la situació a nivell global.

És evident, però, que, tot i la seva importància, no són només l'escola i el context en què es troben els individus durant la seva socialització primària —etapa que hem volgut tractar en aquest estudi— els elements que decideixen l'evolució d'una situació de contacte de grups lingüístics diferents. Els individus que hem analitzat creixeran i es trobaran enfront d'un repte d'enorme importància per a la seva vida: el món laboral i econòmic. La necessitat de «guanyar-se la vida» entrarà dins de les avaluacions globals que facin de la seva realitat i tindrà, amb tota probabilitat, també conseqüències lingüístiques. El món econòmic-laboral, pel fet d'influir en una de les necessitats bàsiques de l'ésser humà —la de la supervivència material— exerceix una gran força sobre l'individu i el pot determinar en molts aspectes. Quant a l'ús lingüístic, les disposicions —o hàbits— internes de l'empresa o institució, els missatges externs, els coneixements que demani als empleats, les altres persones que hi participin, etc., tindran impactes importants damunt dels coneixement i dels comportaments lingüístics de l'individu i, alhora, els de l'individu damunt del context en què es trobarà. Amb tota probabilitat pot ser aquesta una altra etapa que intervindrà decididament en la configuració de la realitat estudiada, i que la modificarà o la consolidarà. La repercussió, doncs, d'aquest estrat generacional en la situació sociolingüística estudiada no és encara fixada i pot evolucionar cap a configuracions distintes o consolidar-se en l'estat actual.

Una planificació sociolingüística a la Catalunya d'avui, que té per objecte, en aquest moment, una bilingüització general de tota la societat catalana —tant d'origen autòcton com d'origen immigrant— a fi de fer avançar i consolidar la recuperació global de l'idioma autòcton, ha de tenir com a prioritat essencial d'intervenir sobre els determinants de l'adquisició i de l'ús de les llengües. Haurà de tenir, doncs, com una de les seves línies bàsiques la consecució d'un model lingüístic al sistema educatiu que, a partir de la introducció del segon codi en la vida de l'individu des del mateix inici de l'etapa escolar, n'aconsegueixi, en especial per al grup d'origen immigrant, menys afavorit, una competència emissora fluida i àgil que els permeti comunicar-se en català amb la població autòctona, de la mateixa manera que ara els individus d'aquest darrer origen ho fan en castellà amb ells. Igualment, una segona gran línia ha de ser la d'arribar, com a mínim, en l'actual etapa, a equilibrar l'oferta dels mitjans de comunicació de masses en les dues llengües, objectiu que necessita una actuació decidida, àgil i viva per part de les autoritats i dels representants polítics catalans, per tal com la preeminència d'un dels codis en aquest àmbit pot tenir conseqüències importants per a l'avaluació del «status» d'un i altre idioma per part de tots els parlants. Finalment, una altra de

les grans preocupacions de l'actuació governamental en planificació sociolingüística hauria de ser el món de l'activitat econòmic-laboral, esfera, com hem indicat, altament decisiva i influent en els processos de llengües en contacte, per tal com els seus usos lingüístics determinen, en gran part, el valor utilitari i de prestigi de les llengües i intervenen, amb tota probabilitat, en el manteniment o en la substitució lingüístics intergeneracionals, mecanisme fonamental de la conservació o desaparició dels idiomes.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

— Bastardas i Boada, Albert

- 1984 «Integració dels immigrants i legislació lingüística a Catalunya», *Revista de Llengua i Dret* 4 (novembre), vol. 2, pàgs. 59-72.
- 1985 *La bilingüització de la segona generació immigrant. Realitat i factors a Vilafranca del Penedès*. Barcelona: Edicions de la Magrana.
- 1985 b «L'assimilació lingüística dels immigrants. L'experiència internacional i el cas de Catalunya», *Serra d'Or* 312 (setembre), pàgs. 611-612.
- 1986 *Llengua i immigració. La segona generació immigrant a la Catalunya no-metropolitana*. Barcelona: Edicions de la Magrana.
- 1986 b «La bilingüització dels immigrants a la Catalunya actual», *COM ensenyar català als adults* 11 (setembre), pàgs. 29-31.
- 1986 c «El canvi dels comportaments lingüístics de dependència no-oficial: problemàtica i línies d'actuació». Comunicació presentada a l'àrea de «Plan-tejaments i Processos de Normalització Lingüística» dels II Congrés Internacional de la Llengua Catalana.

— Dulay, Heidi, et alii

- 1982 *Language Two*. New York/Oxford: Oxford University Press.

— Elliot, Alison J.

- 1981 *Child Language*. Cambridge: Cambridge University Press.

— Lieberson, Stanley

- 1970 *Language and Ethnic Relations in Canada*. New York: John Wiley & Sons.

— Mackey, William F.

- 1976 *Bilinguisme et contact des langues*. Paris: éditions Klincksieck.

A P E N D I X

QUADRES ESTADÍSTICS

QUADRE 1

PERCENTATGE DE POBLACIÓ D'ORIGEN CATALÀ PRESENT
AL BARRI I AL GRUP-CLASSE ESCOLAR

	B A R R I				GRUP-CLASSE ESCOLAR			
	0-25	26-50	51-75	75-100	0-25	26-50	51-75	75-100
Catalans								
%	—	14,69	80,79	4,52	—	16,48	39,20	44,32
n	—	26	143	8	—	29	69	78
Immigrants								
%	—	40,62	58,12	1,25	9,81	47,85	39,26	3,07
n	—	65	93	2	16	78	64	5

QUADRE 2

EXPOSICIÓ LINGÜÍSTICA ESPECTADORA EN DIFERENTS AMBITS

ÀMBIT		C A T A L A N S				I M M I G R A N T S			
		No hi van o N. C.	+ Català	Cat./Cast.	+ Castellà	No hi van o N. C.	+ Català	Cat./Cast.	+ Castellà
Barri	%	0,56	53,37	39,32	6,74	0,61	9,82	52,15	37,42
	n	1	95	70	12	1	16	85	61
Escola (alumnes)	%	0,56	67,41	22,47	9,55	—	20,24	38,04	41,72
	n	1	120	40	17	—	33	62	68
Activitats recreatives	%	10,11	75,28	12,92	1,68	29,45	30,06	21,47	19,02
	n	18	134	23	3	48	49	35	31
Colla d'amics	%	14,04	67,98	12,36	5,62	7,36	9,82	14,72	68,10
	n	25	121	22	10	12	16	24	111
Lectures	%	—	23,60	51,12	25,28	2,45	2,45	29,45	65,64
	n	—	42	91	45	4	4	48	107

EXPOSICIÓ LINGÜÍSTICA INTERPELLANT EN DIFERENTS AMBITES

AMBIT		C A T A L A N S				I M M I G R A N T S			
		No hi van o N. C.	+ Català	Cat./Cast.	+ Castellà	No hi van o N. C.	+ Català	Cat./Cast.	+ Castellà
Barri	%	—	73,03	21,35	5,62	—	4,91	28,83	66,26
	n	—	130	38	10	—	8	47	108
Escola (Alumnes)	%	—	70,79	24,72	4,49	—	8,59	28,22	63,19
	n	—	126	44	8	—	14	46	103
Activitats recreatives	%	11,23	74,72	12,36	1,68	30,67	16,56	14,72	38,04
	n	20	133	22	3	50	27	24	62
Colla d'amics	%	12,92	67,98	11,24	7,86	6,75	6,13	10,43	76,69
	n	23	121	20	14	11	10	17	125
Escola (Professors)	%	0,56	72,47	13,48	13,48	—	24,54	31,29	44,17
	n	1	129	24	24	—	40	51	72
Aprentatge de la lecto-escript.	%	—	53,37	3,37	43,25	—	4,91	1,23	93,86
	n	—	95	6	77	—	8	2	153

ALBERT BASTARDAS

QUADRE 4

GRAU D'EXPOSICIÓ A LA RADIO

GRUP	N. C.	Emissions en castellà					Emissions en català						
		Mai	1 vegada al mes, o encara menys	3 vegades per setmana, o menys	Cada dia, durant 1 hora, o menys	Cada dia, durant 2 hores, o més	N. C.	Mai	1 vegada al mes, o encara menys	3 vegades per setmana, o menys	Cada dia, durant 1 hora, o menys	C dia, durant 2 hores o més	
Catalans	%	—	20,22	24,16	20,22	25,84	9,55	—	17,42	26,40	26,40	22,47	7,30
	n	—	36	43	36	46	17	—	31	47	47	40	13
Immigrants	%	1,84	19,63	10,43	20,24	29,45	18,40	2,45	46,01	14,72	13,50	19,02	4,29
	n	3	32	17	33	48	30	4	75	24	22	31	7

DOS PROCESSOS DE CO-BILINGÜITZACIÓ

QUADRE 5

GRAU D'EXPOSICIÓ A LA TELEVISIÓ O AL VIDEO

GRUP	N. C.	Emissions en castellà					Emissions en català						
		Mai	1 vegada al mes, o encara menys	3 vegades per setmana, o menys	Cada dia, durant 1 hora, o menys	Cada dia, durant 2 hores, o més	N. C.	Mai	1 vegada al mes, o encara menys	3 vegades per setmana, o menys	Cada dia, durant 1 hora, o menys	C dia, durant 2 hores o més	
Catalans	%	0,56	0,56	3,37	15,73	28,65	51,12	0,56	4,49	14,61	32,58	28,09	19,66
	n	1	1	6	28	51	91	1	8	26	58	50	35
Immigrants	%	1,23	2,45	—	5,52	24,54	66,26	1,84	28,22	12,27	26,99	24,54	6,13
	n	2	4	—	9	40	108	3	46	20	44	40	10

QUADRE 6

NOMBRE D'EXPOSICIONS AL CINE O TEATRE DURANT L'ANY 1983

GRUP	N. C.	Cap	En castellà				En català					
			1 a 5	5 a 15	15 a 30	Més de 30	1 a 5	5 a 15	15 a 30	Més de 30		
Catalans												
%	0,56	2,25	29,77	28,09	19,10	20,22	0,56	10,67	55,62	23,60	6,18	3,37
n	1	1	53	50	34	36	1	19	99	42	11	6
Immigrants												
%	1,23	5,52	23,93	26,38	14,11	28,83	1,23	17,18	58,89	17,79	3,07	1,84
n	2	9	39	43	23	47	2	28	96	29	5	3

ALBERT BASTARDAS

QUADRE 7

COMPORTAMENT LINGÜÍSTIC EN DIFERENTS AMBITS

ÀMBIT		C A T A L A N S				I M M I G R A N T S			
		No hi van o N. C.	+ Català	Cat./Cast.	+ Castellà	No hi van o N. C.	+ Català	Cat./Cast.	+ Castellà
Barri									
%	—	78,65	17,42	3,93	0,61	5,52	24,54	69,32	
n	—	140	31	7	1	9	40	113	
Escola (Alumnes)									
%	0,56	71,35	24,71	3,37	—	8,59	20,24	71,17	
n	1	127	44	6	—	14	33	116	
Escola (Professors)									
%	—	78,65	15,73	5,62	—	14,11	26,99	58,90	
n	—	140	28	10	—	23	44	96	
Activitats recreatives									
%	12,36	74,72	11,80	1,12	28,83	13,50	15,95	41,72	
n	22	133	21	2	47	22	26	68	
Colla d'amics									
%	12,36	72,47	8,99	6,18	7,97	6,13	9,82	76,07	
n	22	129	16	11	13	10	10	124	
Ús escrit									
%	—	70,22	21,35	8,43	1,84	5,52	30,67	61,96	
n	—	125	38	15	3	9	50	101	

DOS PROCESSOS DE CO-BILINGÜITZACIÓ

COMPETÈNCIA LINGÜÍSTICA SUBJECTIVA

	CATALANS				IMMIGRANTS		
	Català (Bé)	Cat. i Cast. (Regular)	Castellà (Malament)	N. C.	Català (Bé)	Cat. i Cast. (Regular)	Castellà (Malament)
Colloquialització (Llengua més còmoda per parlar)							
%	84,83	12,92	2,24	2,45	3,06	13,50	80,98
n	151	23	4	4	5	22	132
Llengua d'instrucció escolar preferida							
%	82,58	12,36	5,05	1,84	8,59	26,38	63,19
n	147	22	9	3	14	43	103
Saber parlar el català							
%	89,32	10,67	—	2,45	25,77	66,87	4,91
n	159	19	—	4	42	109	8
Saber parlar el castellà							
%	41,01	57,86	1,12	2,45	93,25	4,29	—
n	73	103	2	4	152	7	—

ALBERT BASTARDAS

COMPETÈNCIA LINGÜÍSTICA OBJECTIVA

Subgrups per edat - curs escolar	CATALANS			IMMIGRANTS		
	Coefficient de Bilingüïtat [0 = biling. perfecte]	Grau d'interferència en català [s/100]	Grau d'interferència en castellà [s/100]	Coefficient de Bilingüïtat [0 = biling. perfecte]	Grau d'interferència en català [s/100]	Grau d'interferència en castellà [s/100]
9-10 anys						
4t. EGB.						
x	. 004	. 051	. 038	— . 096	. 169	. 008
d.t.	. 064	. 030	. 044	. 075	. 097	. 014
12-13 anys						
7è. EGB.						
x	— . 006	. 056	. 016	— . 093	. 138	. 006
d.t.	. 050	. 029	. 015	. 061	. 076	. 006
15-16 anys						
2n. BUP-FP.						
x	— . 012	. 046	. 006	— . 098	. 079	. 005
d.t.	. 035	. 022	. 009	. 059	. 051	. 006
Global						
x	— . 005	. 051	. 020	— . 095	. 137	. 007
d.t.	. 052	. 027	. 030	. 066	. 087	. 010

DOS PROCESOS DE COBILINGÜITZACIÓ

COMPORTAMENT LINGÜÍSTIC I EXPOSICIÓ LINGÜÍSTICA
ESPECTADORA I INTERPELLANT, EN TERMES GLOBALS.

[escala: 0 = + Castellà, 10 = + Català]

Subgrups per edat-curs escolar	CATALANS			IMMIGRANTS			
	Comportament	Exposició interpellant	Exposició espectadora	Comportament	Exposició interpellant	Exposició espectadora	
9-10 anys 4t. EGB.	x	8,09	7,88	7,82	1,97	2,42	3,25
	d.t.	2,20	2,29	2,02	2,34	2,31	2,23
12-13 anys 7è EGB.	x	8,58	8,11	7,70	1,85	2,09	2,65
	d.t.	1,94	2,24	2,26	2,07	2,05	2,06
15-16 anys 2n. BUP-FP.	x	8,17	8,02	7,68	2,00	2,64	5,22
	d.t.	2,14	2,15	2,23	2,99	2,65	2,20
Global	x	8,30	8,01	7,73	1,93	2,35	3,46
	d.t.	2,09	2,22	2,17	2,39	2,29	2,36

ALBERT BASTARDAS

QUADRE 11

Correlacions (r de Pearson) entre l'Exposició espectadora,
l'Exposició interpellant i el comportament lingüístic

Subgrups per edat-curs escolar	Exposició ling. interpellant/ Comportament lingüístic		Exposició ling. espectadora/ Comportament lingüístic		Exposició ling. espectadora/ Exposició ling. interpellant	
	Catalans	Immigrants	Catalans	Immigrants	Catalans	Immigrants
9 - 10 anys 4t. EGB	89 ^{xxx}	87 ^{xxx}	83 ^{xxx}	80 ^{xxx}	90 ^{xxx}	86 ^{xxx}
12 - 13 anys 7è. EGB	92 ^{xxx}	86 ^{xxx}	88 ^{xxx}	73 ^{xxx}	89 ^{xxx}	85 ^{xxx}
15 - 16 anys 2on. BUP - FP	91 ^{xxx}	83 ^{xxx}	94 ^{xxx}	56 ^{xxx}	96 ^{xxx}	66 ^{xxx}
Global	91 ^{xxx}	85 ^{xxx}	87 ^{xxx}	65 ^{xxx}	91 ^{xxx}	76 ^{xxx}

^x = p < .05, ^{xx} = p < .01, ^{xxx} = p < .001